

ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ

ΔΟΞΑ & ΑΔΙΕΞΟΔΑ

ΗΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Ελευθέριος Βενιζέλος
Κωνσταντίνος Α΄

Κωνσταντίνος Καραμανλής
Ανδρέας Παπανδρέου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.....	15
ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ	89
Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ.....	131
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	155

■ Εισαγωγή

Διάλεξα τέσσερις περιόδους της νεοελληνικής ιστορίας με ένα κοινό χαρακτηριστικό. Ήταν και οι τέσσερις αποφασιστικές καμπές και προάγγελoi αλλαγών· αποτέλεσαν έκφραση μιας κοινωνίας και πολιτείας που είχαν φτάσει στα όριά τους και αναζητούσαν διέξοδο. Οι περίοδοι αυτοί έχουν ως κοινό γνώρισμα την κορύφωση και την κατάρρευση οραμάτων, ιδεών, θεσμών και νοοτροπιών. Εποχές που οδηγήθηκαν από τη δόξα σε αδιέξοδα, και γι' αυτό πολύ γοητευτικές για έναν ιστορικό αλλά και για τον αναγνώστη.

Η πιο επαναστατική και δημιουργική από τις τέσσερις περιόδους, το 1821, συντελέστηκε ως ενσυνείδητη επιλογή των ηγετικών ομάδων που πρωταγωνίστησαν σε αυτήν. Ποτέ στο παρελθόν, άλλωστε, οι συνθήκες δεν υπήρξαν πιο κατάλληλες για ξεσηκωμό, που θα άλλαζε τους διαχειριστές ενός εχθρικού και αλλόπιστου προς τη βαλκανική πλειοψηφία κράτους. Ως συνέπεια αυτού του ξεσηκωμού, θα δημιουργούνταν θεσμοί και δικαιοσύνη που θα εξίσωναν πολιτικά τους υπηκόους του, ενώ οι ηγετικές ομάδες θα αναμοχλεύονταν ώστε στελέχη τους να επανεμφανισθούν επικεφαλής του νεόκοπου κράτους, ενώ άλλα όπως οι πρόκριτοι να επανεμφανισθούν ως δημόσιοι υπάλληλοι

και οι γόνοι των αγωνιστών ως αξιωματικοί του τακτικού στρατού. Από τη δημοσιοϋπαλληλία θα προέλθουν οι νέοι επίλεκτοι της κοινωνίας, ωστόσο η μεγάλη πλειοψηφία του αγροτικού πληθυσμού θα συνεχίσει να ακολουθεί τα κελεύσματα της κατακερματισμένης, οικογενειοκρατικής, πελατειακής κοινωνίας των προεπαναστατικών και προνεωτερικών χρόνων. Οι πολιτικές ηγεσίες, από τον Καποδίστρια και τον Τρικούπη ως τον Βενιζέλο και τον Καραμανλή, ποτέ στο μέλλον δεν θα υπάρξουν πιο αποτελεσματικές.

Το δεύτερο υπόδειγμά μας είναι η εποχή του διχασμού (1915-1920) όταν ο δημοφιλής αρχηγός της κυβέρνησης θα συγκρουστεί με τον εξίσου δημοφιλή αρχηγό του κράτους: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ένας ιδιοφυής πολιτικός, με τον Κωνσταντίνο ΙΒ΄ (για να συνεχίζει την παράδοση των βυζαντινών βασιλέων), έναν λαϊκό ήρωα των Βαλκανικών Πολέμων, με περιορισμένες ικανότητες να διαχειριστεί μια από τις πιο κρίσιμες περιόδους του μετασχηματισμού της Ελλάδας από υποανάπτυκτη επαρχία σε μια υπολογίσιμη βαλκανική δύναμη.

Ο Βενιζέλος κατάφερε να επιλέξει τους συμμάχους που θα καθιστούσαν εφικτή την κατοχύρωση της θέσης αυτής για τη χώρα. Ο Κωνσταντίνος, από την άλλη, αφού πάλεψε για να κρατήσει την Ελλάδα ουδέτερη στη μεγαλύτερη σύγκρουση που γνώρισε η Ευρώπη, επιδόθηκε κατά την απουσία του Βενιζέλου σε μια προσπάθεια κατάληψής της από

δυνάμεις φιλικές προς τη Γερμανία και τη Βουλγαρία, σε μια φάση μάλιστα που η ήττα των δυνάμεων εκείνων είχε πλέον διαφανεί. Έγινε επίσης φανερό ότι η περίφημη ουδετερότητα του Κωνσταντίνου θα κόστιζε την απώλεια της Μακεδονίας (και της Θράκης) προς τη Βουλγαρία.

Οι δύο επόμενες επιλογές αφορούν εποχές μεγάλων προσδοκιών που γέννησαν η μεταπολίτευση και οι κυβερνήσεις των Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ανδρέα Παπανδρέου. Θα ασχοληθούμε με τον χαρακτήρα των κυβερνήσεων αυτών και την παρακαταθήκη τους για το μέλλον.

Η χρήση της έννοιας «μεταπολίτευση» του 1974 παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Για πολλούς ο όρος καλύπτει σαράντα δύο χρόνια ιστορίας (1974-2016), για άλλους μόνο την περίοδο των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας (1974-1981) και για μερικούς και την περίοδο παντοδυναμίας του Ανδρέα Παπανδρέου.

Η πτώση της δικτατορίας υπήρξε αποτέλεσμα της απόπειρας του Δημήτριου Ιωαννίδη να δολοφονήσει τον Πρόεδρο της Κύπρου Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, προκαλώντας έτσι την τουρκική εισβολή στη νήσο. Η τουρκική τελεσιγραφική διεκδίκηση του 34% των εδαφών του νησιού οδήγησε τις συνομιλίες με τη νεοσχηματισθείσα ελληνική κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή σε αδιέξοδο. Από την άλλη, κατόπιν δημοψηφίσματος άλλαξε το πολίτευμα σε αβασίλευτο, ενώ από τα σημαντικά επιτεύγματα

της βραχείας μεταπολίτευσης υπήρξαν οι νέες πολιτικές ελευθερίες που κατακτήθηκαν τότε και βέβαια η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Η περίοδος του Ανδρέα Παπανδρέου χαρακτηρίζεται από έναν λαϊκισμό που δεν υπήρχε πριν, κατά την καραμανλική μεταπολίτευση. Υπήρξε ασφαλώς κατά τη δικτατορική επταετία, αλλά με παραδοσιακό εθνοκεντρικό περιεχόμενο.

Η άμεση μεταπολίτευση περιλαμβάνει συνειδητή προσπάθεια της πολιτείας και των πολιτών να επανορθώσουν τα διασπαστικά ατοπήματα του παρελθόντος και σε μεγάλο βαθμό αυτό το εγχείρημα έγινε εφικτό.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου θέλησε να αναπληρώσει με ειρηνικά μέσα την κοινωνική ανατροπή που δεν είχε επιτευχθεί το 1946-9. Γιος του πρωθυπουργού των Δεκεμβριανών του 1944, θεώρησε ότι η αποτυχία της μαρξιστικής μεταρρύθμισης ήταν δυνατόν να αποκατασταθεί με ένα είδος λαϊκής συναίνεσης. Σταδιακά όμως το «Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα» (ΠΑΣΟΚ) μετασχηματίστηκε σε σοσιαλδημοκρατικό κόμμα και η αρχική του αντίθεση προς την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και το ΝΑΤΟ μετατράπηκε σε καθολική αποδοχή τους. Ο Ανδρέας Παπανδρέου πραγματοποίησε έτσι το νεανικό του όραμα: ένα πέρασμα από τον επαναστατικό (αν και εικονικό) σοσιαλισμό στο κοινοβουλευτικό του ανάλογο. Η επιρροή του στην ελληνική κοινωνία άφησε ίχνη ως τις μέρες μας.

Είναι άραγε το αποτέλεσμα κάθε ιστορικής απόφασης αναπόφευκτο ή θα υπήρχαν επιλογές που θα άλλαζαν τον ρουτί της συγκεκριμένης ιστορίας. Όσο πλησιάζουμε τη μικρή διάρκεια τόσο αντιλαμβανόμαστε ότι κάποιες αποφάσεις θα μπορούσαν ν' αλλάξουν το αποτέλεσμα. Όταν απομακρυνθούμε στη μεγάλη διάρκεια, οι χιλιάδες των μικρών γεγονότων σμίγουν σε ένα κυρίαρχο αποτέλεσμα. Η επιλογή της οικονομικής ιστορίας ως μοναδικού έγκυρου συντελεστή, η βάση της ιστορίας σε αντίθεση με την υπερδομή καταλήγει στο αναπόφευκτο συμπέρασμα ότι η ιστορία είναι αυτή που θα γινόταν έτσι, ούτως ή άλλως, απλώς με διαφορετικούς πρωταγωνιστές. Ωστόσο αν ο αγώνας για την επιβίωση καθιστά την οικονομική και κοινωνική βάση της ιστορίας अपαράλλαχτη, ο φόβος του θανάτου και της φύσης και η αρχαιότητα παρουσία των θρησκευτών αλλάζουν το σκηνικό. Ο Max Weber, που γύρισε ανάποδα τη μαρξιστική θεωρία, όπως ο Marx είχε αναποδογυρίσει τη διαλεκτική του Hegel, μας θυμίζει ότι μια θρησκευτική ερμηνεία του βίου είναι δυνατό να προκαλέσει νέους τρόπους οικονομικής λειτουργίας.

Αν, ας πούμε, οι Αθηναίοι είχαν αποφύγει τα πολλά λάθη στην εκστρατεία των Συρακουσών, η κατοπινή ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο δεν θα είχε έρθει τόσο σύντομα, ίσως και καθόλου.

1

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

- 1821** (Ιούνιος) Ήττα των ελληνικών επαναστατημένων δυνάμεων στο Δραγατσάνι της Βλαχίας.
- 1821** (Δεκέμβριος) Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου. Αρχή δημιουργίας κράτους.
- 1822** Πρώτο ελληνικό Σύνταγμα.
- 1822** (Φεβρουάριος) Ήττα του Αλή Πασά στα Γιάννενα από τον στρατό του Σουλτάνου.
- 1822** (Ιούλιος) Καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια από τις δυνάμεις του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.
- 1823** (χειμώνας) – **1824** (καλοκαίρι) Ο Κολοκοτρώνης σε πόλεμο με την Κεντρική Κυβέρνηση των Ελλήνων.
- 1824** (Φθινόπωρο) Αρχίζει ο μεγάλος εμφύλιος πόλεμος Ρούμελης -Υδρας εναντίον των Πελοποννησίων.
- 1825** (Φεβρουάριος) Ο Ιμπραήμ αποβιβάζει τον στρατό του Μεχμέτ Αλή (Μονάρχη της Αιγύπτου) στη Μεθώνη. Σε μικρό διάστημα ελέγχει την Πελοπόννησο εκτός του Ναυπλίου.
- 1826** (Απρίλιος) Ηρωική έξοδος των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι. Ο Ιμπραήμ καταλαμβάνει την πόλη.
- 1827** (30 Οκτωβρίου) Μεικτός αγγλο-γαλλο-ρωσικός στόλος καταστρέφει τη ναυτική δύναμη των Τούρκων και των Αιγυπτίων στον κόλπο του Ναβαρίνου.
- 1828** Ο Ιωάννης Καποδίστριας έρχεται στην Ελλάδα ως πρώτος κυβερνήτης (πρωθυπουργός).
- 1830** Στο συνέδριο του Λονδίνου αποφασίζεται η ανεξαρτησία των Ελλήνων.
- 1831** (9 Οκτωβρίου) Ο Καποδίστριας δολοφονείται στο Ναύπλιο από μέλη της οικογένειας Μαυρομιχάλη της Μάνης.

■ Εισαγωγή για την Ελληνική Επανάσταση

Χάρη στην Ελληνική Επανάσταση και στον αντίκτυπο που το μεγάλο γεγονός είχε σε ντόπιους και ξένους, η γνώση μας για την ελληνική κοινωνία απέκτησε πλάτος και βάθος. Οι μαρτυρίες των ξένων πύκνωσαν, τα απομνημονεύματα των πρωταγωνιστών έγιναν παρακαταθήκη για τους μελετητές, ακόμα και οι άγνωστες ως τώρα αναφορές των τοπικών αρχών στην Υψηλή Πύλη φωτίζουν όλο και περισσότερο την ξεχασμένη οθωμανική επαρχία της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αιώνα.

Πώς εξηγείται η επιτυχία της γενικευμένης εξέγερσης σε μια αγροτική κοινωνία αποκομμένη από τα νεωτερικά κινήματα της Εσπερίας; Η ελληνική προνεωτερική κοινωνία της Επανάστασης ήταν κομματιασμένη σε φατρίες, αρματολίκια και κοινότητες με κοινή αντίληψη ότι η απαλλαγή από τους κυρίαρχους Οθωμανούς δεν μπορούσε παρά να βελτιώσει τη ζωή όλων. Πολλοί καπετάνιοι, πρόκριτοι και αγρότες ωστόσο συμμετείχαν στην εθνεγερσία αποδίδοντας διάφορες ερμηνείες στα μηνύματα των Φιλικών και των λογίων. Τα σχέδια των αρματολών, των ιερέων και των ακτημόνων για την επομένη της Επανάστασης παρουσίαζαν

μεγάλη ποικιλία και υπηρετούσαν συχνά αντίπαλους στόχους. Οι περισσότεροι απέβλεπαν σε διαφορετικά έπαθλα από τη μεγάλη ανατροπή. Έτσι ο εμφύλιος (1823-1827) που ξέσπασε λίγο μετά τις πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες εναντίον των Οθωμανών ήταν το φυσικό επακόλουθο μιας κοινότητας ευκαιριακών συμπολεμιστών. Ο θεσμός της οικογένειας που συγκέντρωνε την κύρια αφοσίωση των υπόδουλων και στη συνέχεια οι συγγενείς, οι φίλοι και οι αδελφοποιοί αποτελούσαν στοιχειώδη οργάνωση προστασίας έναντι μιας αυθαίρετης εξουσίας. Στον υπήκοο που δεν διέθετε τα οικονομικά μέσα για να εξαγοράσει τον καταπίεστή του, έμενε ως εγγύηση η εμπιστοσύνη στους πολύ κοντινούς του.

Η μεγάλη έκπληξη για τους κατακερματισμένους αυτόχθονες επαναστάτες υπήρξε το συγκεντρωτικό κράτος δικαίου το οποίο εισήγαγαν ως πρότυπο εξουσίας οι ετερόχθονες του Αγώνα. Πρόκειται για το πραγματικά επαναστατικό αποτέλεσμα ενός παραδοσιακού πολέμου. Το σύγχρονο κράτος κατάφερε να επιβληθεί στην Ελλάδα χάρη στην οικονομική και ιδεολογική υπεροχή της Διασποράς.

Οι φωτισμένοι ηγέτες των πρώτων κυβερνήσεων του ανεξάρτητου κράτους, τόσο ο Καποδίστριας όσο και οι Βαυαροί, φρόντισαν να δημιουργήσουν θεσμούς, οι οποίοι απέβλεπαν στην εξίσωση των πολιτών και την αναμόρφωση της κοινωνίας: από τον εσμό των κάθετων δικτυώσεων στην ενιαία, οριζόντια διαστρωμάτωση.

Το ελληνικό κράτος υπήρξε δημιούργημα δυτικών κανόνων και οι λειτουργοί του, τεχνοκράτες και λόγιοι ετερόχθονες, προκάλεσαν τον φθόνο και τη μήνιν των προκρίτων, των αρματολών και των πάσης φύσεως αυτοχθόνων.

Οι άκαπνοι φραγγοφορεμένοι πρωθυπουργοί και υπουργοί θεώρησαν τους αυτόχθονες περιττούς ή και παρακωλυτικούς της προόδου του νέου κράτους. Η εκδίκηση των αυτοχθόνων εκδηλώθηκε με το πρώτο οθωνικό Σύνταγμα του 1844 διά του αποκλεισμού των ετεροχθόνων από τις δημόσιες θέσεις. Ο χρόνος ωστόσο δεν ευνόπη τους αυτόχθονες, αλλά τους δυτικότροπους ετερόχθονες. Ο Τρικούπης και ο Βενιζέλος και οι περί αυτούς εργάστηκαν συστηματικά για την επιβολή του κράτους δικαίου, το οποίο υπονόμει τις φατρίες και μετρίασε τις συγγενικές και τις πελατειακές σχέσεις στη διαχείριση των κοινών.

Παρά τον θεσμικό θρίαμβο του συγκεντρωτικού κράτους, η κατακερματισμένη κοινότητα δεν έπαψε ποτέ να λειτουργεί. Στόχος της εξακολούθησε να είναι η εξασφάλιση των οικείων εις βάρος της αξιοκρατίας στον δημόσιο βίο. Από τη δεκαετία του 1980 η πρακτική αυτή λαμβάνει έμμεσα άφεση αμαρτιών χάρη στον θριαμβεύοντα λαϊκισμό. Πρόκειται άραγε για μια εφήμερη έξαρση του φαινομένου, αφού, παρά την επιρροή του Ανδρέα Παπανδρέου, κορυφαίοι του ΠΑΣΟΚ, όπως ο Κώστας Σημίτης, τον αποκήρυξαν, ή για έρπουσα λαϊκιστική πανδημία που έχει πια προσβάλει μεγάλο μέρος της κοινωνίας μας;

ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ

ΔΟΞΑ & ΑΔΙΕΞΟΔΑ

ΗΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών **Θάνος Βερέμης** σε αυτό το βιβλίο επιλέγει να φωτίσει τέσσερις περιόδους της νεοελληνικής ιστορίας που δίδαξαν τους Έλληνες και επηρέασαν τις κοινωνικές εξελίξεις στη χώρα. Συγκεκριμένα το βιβλίο εστιάζει: στους δύο εμφυλίους αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821· στην εποχή του εθνικού διχασμού (1915-1920) και σε πτυχές της πολιτικής των δύο αντιπάλων, του βασιλιά Κωνσταντίνου του Α΄ και του Ελευθέριου Βενιζέλου· στη Μεταπολίτευση: πότε άρχισε, πότε τελείωσε, ποιες οι πολιτικές των δύο βασιικών ηγετών: Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ανδρέα Παπανδρέου· στην εποχή του Ανδρέα Παπανδρέου: μια ψυχογραφία του ηγέτη του ΠΑΣΟΚ, και πώς η προσωπικότητά του επηρέασε τόσο το κόμμα του το ΠΑΣΟΚ όσο και την κοινωνία.

ISBN: 978-618-03-0908-9

9 786180 309089

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ.: 80908